

TBMM MİLLİ SARAYLAR DAİRE BAŞKANLIĞI YAYINI
İSTANBUL 2008

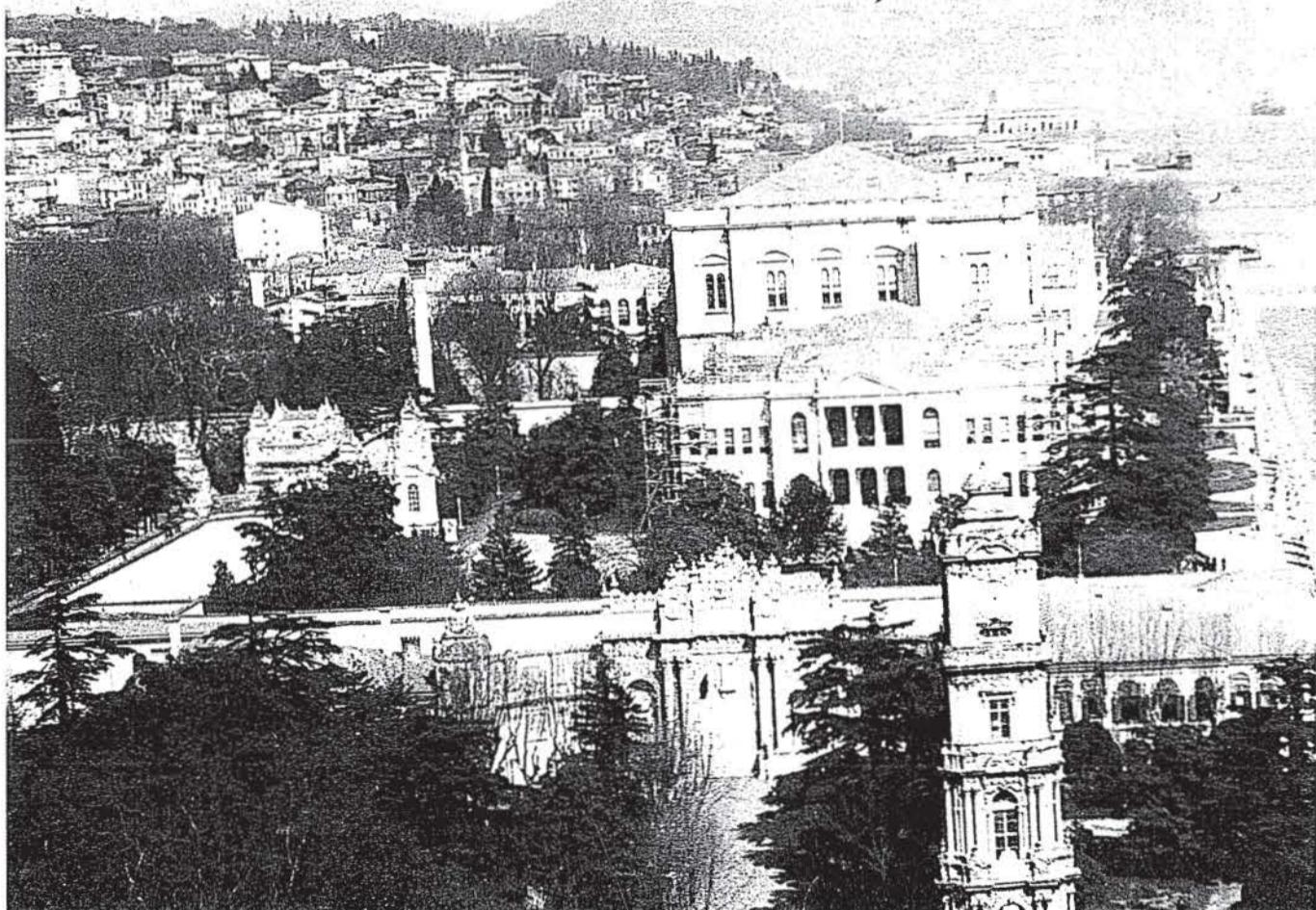
Yasemin ACARALP*

Dolmabahçe Sarayı Peyzajı ve Geçmişten Günümüze Değişimi

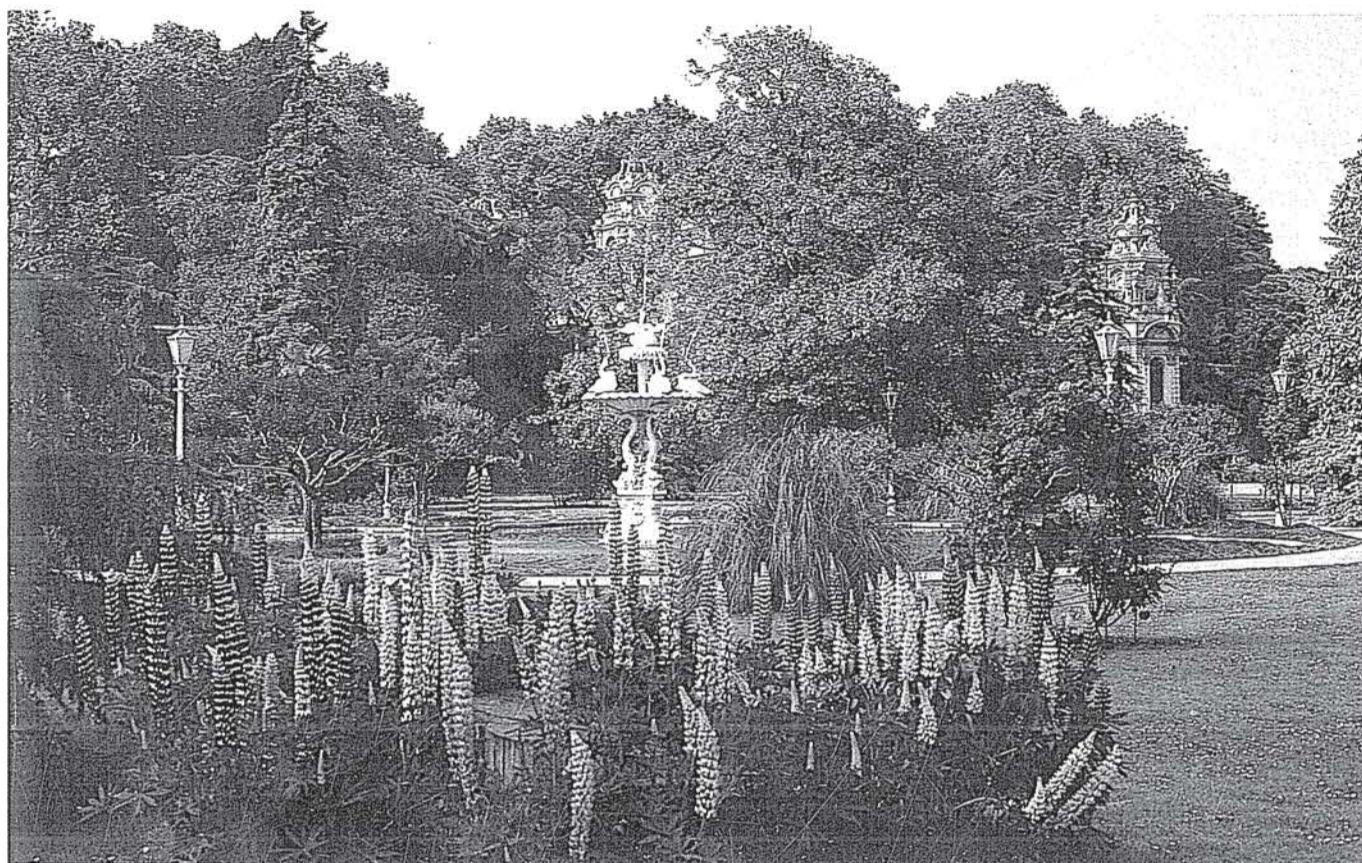
Türk tarihinde bahçe kültürünün köklü bir geçmişi ve geleneği vardır. Kokulu çiçekler, selsebillер, fiskiyeli havuzlar, şadırvanlar, gülistanlar, lalezarlar, selvi, karanfil, şakayık, yasemin, şebboy, hanımeli, erguvan ve gölgelik ağaçların temel taşlarını oluşturan Türk bahçeleri, içerisinde yaşanılabilen bir yerdir. 18. yüzyıla kadar devam eden özgün nitelikler bu tarihten sonra bozulmaya başlamış, dönemin mimarisinde görülen Batılı barok etki bahçe kültürüne de yansımıştir. Fransız bahçeleri ile başlayan etkileşim 19. yüzyıl sonlarına doğru natüralist anlatıma dayanan İngiliz bahçe stili ile devam etmiştir. Sultan Abdülmecid devrinde ise Türk bahçe stili yerini Batılı stillere bırakmaya başlamıştır.

Dolmabahçe Sarayı, deniz tarafında Boğaziçi ve Anadolu yakası manzarasıyla, kara tarafında Beşiktaş ve Kabataş arasında, Bezm-i Alem Valide Sultan Camii ve Dolmabahçe Caddesi boyunca uzanan yüksek duvarlarla çevrelenmiştir. Sarayın inşa edildiği alan, 16. yüzyıldan itibaren, Beşiktaş Hasbahçesi ile Kabataş'taki Karabali bahçeleri arasındaki körfezin, Bayıldım Bahçesi önüne kadar doldurulması ile oluşturulmuştur. 18. yüzyıl sonunda İstanbul'da oturan İngiliz sefareti rahiþ ve hekimi J. Dallaway, 1856'da tamamlanan

1 Dolmabahçe Sarayı.

1

2

3

bugünkü Dolmabahçe Sarayı'nı çevreleyen ormandan ve her birinin çevresi altı adım tutan yaşı ve ulu servi ağaçlarından bahseder.¹

Sarayın uzunamasına genişleyen bölümlerinden dolayı bahçelerin uzanti yerleri kısıtlıdır. Bu nedenle bölümler arasında birbirinden ilintisiz formel bahçeler uzanırken, bir aksiyel görünüm de yer almaz. Abdülmecid devrinde bahçelerin ilk oluşumunda Bahçıvanbaşı Sester ile yardımcıları Fritz Vensel ve Koch Münika gibi yabancılar çalışmıştır.

Tarh düzenlemeleri, havuz, patikalar, duvarlar, parmaklılar, merdivenler, heykel, lamba, iskemle gibi bahçe eşyaları yabancı stillerdedir; hatta bazı ağaç türleri bile Avrupa'dan getirilmiştir. Tarhlar içerisinde ağaçların yer alması Türk bahçesinde aranılan kuytuluk ve gölgelik koşullunun bir kalıntısı sayılabilir.²

II. Abdülhamid devrinde 1881'e ait mart ayı icmal müsveddesinde³ Dolmabahçe Sarayı hadikasına (bahçesine) turpan 7 kuruş ödendiği; haziran icmali: 5.500 kuruş; eylül icmali 902 kuruş, ağustos icmali. 1.500 lef olarak belirtilmiştir. Bu dönemde Bahçıvanbaşı Mösyö Stefil, Beşiktaş Sarayında onbaşı Abdullah ve 20 bahçıvan vardır. Tüm saray bahçelerinde çalışanların sayıları ise 271 kişidir.⁴

1882'de Başbahçivan Stefil 5 bin kuruş, kalfa Holt 2 bin kuruş, kalfa 2 bin kuruş, kalfa İstradi 2 bin kuruş, ayrıca 2 kalfa 600 kuruş, 6 onbaşı 800, 540 ve 150 kuruş maaş alıyorlardı.⁵

Saray kuşcularının maaşları 210, 200, 170 kuruş ara-

4

5

sında değişiyordu. İcmal defterinde Çemişgezekli İsmail, Asitaneli Yakub, Lofçalı Ali bin Ali gibi isimler vardır. 12 adet kuşçunun maaşı daha önce 120 kuruş iken münhal olan maşalar hepsine muhtelif oranlarda dağıtılmıştır. Serkuşu mühürlüdür.⁶

Dolmabahçe Sarayı yürüme yollarına döşenecek beyaz çakıllar (podima) 09 Ekim 1909'da Kilyos'tan getirilerek döşenmiştir.⁷ Hazine-i Hassa Nazırı Nuri Bey imzasıyla Saray-ı Hümâyûnlar Tamirat Komisyonu'na yazılan tezkirede, saray-ı hümâyûn bahçe ve avluları için lazım gelen kumların ferzi (düzenlenmesi) için daha evvel Mimar Vedat Bey'e müracaat edildiği fakat bir netice alınmadığı fazlaca yağan yağmur neticesinde bahçe ve avlularda gölcüklerin oluşarak gidip gelmeye mani olduğu ve çirkin bir manzara teşkil ettiği bildirilmiş, süratlice on mavna beyaz çakıllı kumun temini istenmiştir.⁸

Sultan Reşad (V. Mehmet) zamanında, Bahçıvanbaşı Fransız A. Deroin'dir. Avrupa'dan değişik ağaçlar ve ççekler getirilmiş ve bahçelerde Avrupa stilinde peyzaj düzenlemeleri yapılmıştır.

Dolmabahçe Sarayı bahçelerinin restorasyonu ile ilgili ilk bilimsel ve teknik çalışma, Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından 1978'de Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Peyzaj Mimarisi Bölümü'ne yapılmıştır. 1985'de Milli Saraylar Park ve Bahçe Şube Müdürlüğü'nce yürütülen bahçe restorasyonu sırasında Veliahit Dairesi bahçesinin deniz tarafında üstü toprakla örtülülmüş bir havuz ile kara tarafı bahçesinde sera kalıntılarına rastlanmıştır.

DOLMABAHÇE SARAYI BAHÇELERİ

Has Bahçe

Mabeyn Bahçesi veya Selamlık Bahçesi olarak da bilinen bu bahçe, Hazine Kapı ile saray girişi arasında yer alır. Ortadaki havuzu, aksiyal yaklaşımı ve Türk bahçesinin griftlikten uzak iki boyutlu görünümüyle 19. yüzyıl Avrupa bahçelerinin etkisindedir. Çiçek tarhanının düzeni, şekilli kırpılmış (topiory) porsuklar (*Taxus baccata*), şimşirler (*Buxus sempervirens*) ve fenerler bu etkiyi daha da belirginleştirmiştir.⁹

Orta göbekte sekizgen büyük bir havuz ve ortasında Yıldız Sarayı'ndan getirilen kuğulu fiskiye mevcuttur. İstanbul'un en güzel eserlerinden birisi sayılan bu fiskenin imalati estetik ölçülerde ve kusursuz olarak gerçekleştirılmıştır. 1848'de Sultan Abdülmecid'in İhlamur Kasrı'ndaki havuz için ismarladıkten sonra Yıldız Sarayı bahçesine yerleştirilen fiskiye, Mühendis Edouard de Caranza¹⁰ tarafından dökme demirden yapılmıştır. 18 ayak yüksekliğinde (5.5 m), taşıyıcı ve üç köşeli alt gövdeye 3 yunus balığının monte edilmiş olduğu fiskiye, Caranza'nın İstanbul'daki çalışmalarından günümüze kalabilmiş, bilinen tek örnektir.

2 Dolmabahçe Sarayı Hasbahçe'deki acı bakla (*Lupinus polyphyllus*) çiçekleri.

3 Çırağan Sarayı'ndan, getirilen Hasbahçe'deki aslan heykeli.

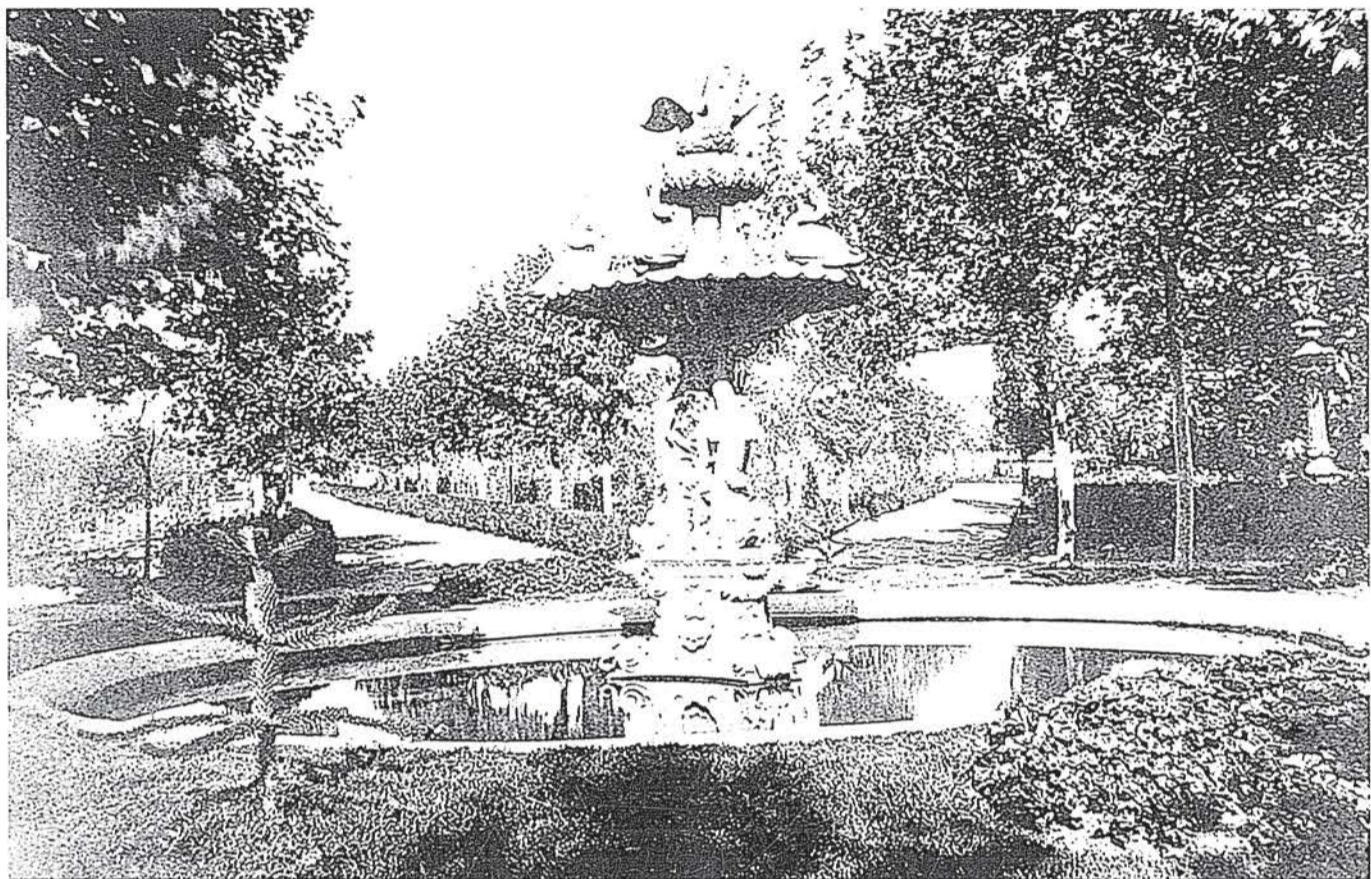
4 1985'de yapılan bahçe restorasyonunda Veliahit bahçesi deniz tarafında ortaya çıkarılan havuz.

5 Veliahit Dairesi deniz cephesi bahçesi.

6 Hasbahçe'de bulunan taş porsuğu (*Podocarpus macrophyllus*) Japonya ve Güney Çin kökenli egzotik ve daima yeşil olan bir ağaçtır.

6

7

8

9

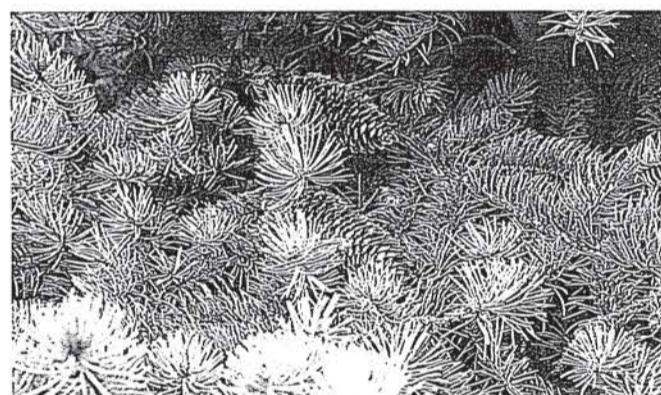
10

12

11

13

“Bugün Dolmabahçe Sarayı’nın havuzunu süsleyen yunuslar ve kuğularla bezenmiş fiskiye, Macfartanz’ın anılarında da yer alır. 29- 31 Mayıs 1848’de Zeytinburnu dökümhanesine yaptığı gezide, çeşmenin henüz fabrika bahçesinde olduğunu ve çalışanların döküm malzemenin ağırlığından dolayı, nakliyeyi nasıl gerçekleştireceklerini düşündüklerinden söz etmiştir.¹¹

Fiskiye imal edildiği 1848’den 64 yıl sonra 1912’de Dolmabahçe Sarayı bahçesi’ndeki havuza nakledilmiştir. Milli Saraylar Hazine-i Hassa Arşivinde MSA.E-I/906 no.su ile kayıtlı belge de bunu doğrulamaktadır. Bununla birlikte Dolmabahçe Sarayı’ndan emekli bir koruma memuru ise fiskiyenin önce Harem’deki havuza, 1970’li yıllarda ise Hasbahçe’deki havuza yerleştirilmiş olduğundan sözetsmektedir.

7 Hasbahçe’deki fiskiyeli havuzun
Yıldız Sarayı’ndan getirilmeden
önceki görünümü.

8-9 Hasbahçe’de bulunan yaz
manolyası’nın (*Magnolia grandiflora*)
kirmizi renkteki tohumu ve
ççek açmış hali.

10-11 Hasbahçe’de bulunan sahil
sekoyası (*Sequoia sempervirens*)
ve detayı.

12-13 Hasbahçe’de bulunan sarkık
dallı mavi ladin (*Picea pungens glauca*
pendula) ve detayı.

14

14 Hasbahçe'deki havuzun kuğulu fiskiye getirilmeden önceki görünümü.

“Beşiktaş Saray-ı Hümâyûnu büyük havuza fiskiye vaz’ı 28 Nisan 1328 (11-05-1912); Yıldız Kasr-ı Hümâyûnun bahçesindeki havuzlardan bir tanesinde mevcut bir fiskiyeının bulunduğu mahalden sökürtülmüş Beşiktaş Saray-ı Hümâyûnu’nda Mabeyn-i Hümâyûn’daki büyük havuza nakli. Havuzda icap eden temellerin betondan olarak imali, su tevziati vazı. Boyaların kazılarak mükemmel surette tunç taklıdi boyanması ve müناسip mahaller Saray-ı Hümâyûna yakışacak surette yaldızlanması. Yıldız’daki havuza da fiskiyeinin birinin tesviyesi. Mimar Vedat.”¹²

Kuğulu Havuz’un etrafına oya ağaçları (*Lagerstroemia indica*) dikilmiştir. Büyük öbeğin içinde manolya (*Magnolia grandiflora*), kış manolyası (*Magnolia soulangeana*), mavi ladin (*Picea pungens*), sarkık dallı mavi ladin (*Picea pungens ‘glauca pendula’*), sahil sekoyası (*Sequoia sempervirens*) ve tek olmasının yanı sıra ülkemizde fazlaca bulunmayan bir adet taş porsuğu (*Podocarpus macrophyllus*) mevcuttur. Ortada öbeğin dışında kalan patikalar beyaz çakilla (podima taşı) döşelidir.¹³ Hasbahçe’ye ait eski fotoğraflarda Araucaria araucana (*imbricata*) görülmektedir. Fotoğrafta görüldüğü gibi henüz fiskiye değiştirilmemiş, Aslan heykeli de şu anda bulunduğu deniz kiyısındaki Yalı Kapısı (Vezir İskelesi Kapısı) tarafındaki çiçek parterine taşınmamış. Aslan heykellerinin Başkanlığı Osmanlı Arşivinde yer alan bir belgededen yanan Çırağan sarayından getirilmiş olduğu belirtilmiştir.¹⁴

Hasbahçe’de 1876’da çekilen fotoğraflarda topiory yapılmış şimsirler (*Buxus sempervirens*) ve himalaya sediri (*Cedrus deodora*) mevcuttur. Avrupa kayını (*Fagus silvatica ‘atropurpurea’*) ise bahçede dikkat çeken ağaçlardan biridir. Çok fazla olmamakla birlikte deniz kiyısında yer alan hakiki servi ağaçları (*Cupressus sempervirens*) ise Türk bahçesinde servilere verilen önemi hatırlatmaktadır.

15

Yine arşiv belgelerinde yer alan kayıtlardan, 1896'da bahçede çayır, fidan ve çiçeklerin sulanmasına özen gösterildiği ve sulamanın kurşun borulardan havuzlara gelen Terkos suyundan karşılandığı anlaşılmaktadır.

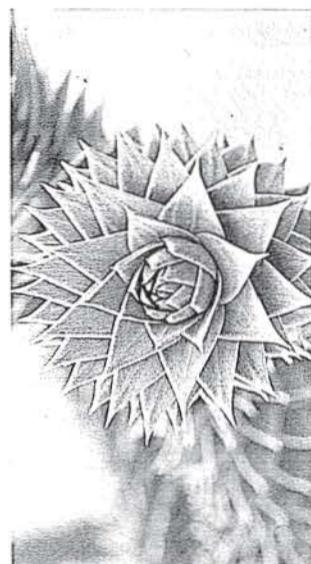
15 Günümüzde Hasbahçe havuzu ve kuğulu fiskiye.

"1896'da Dolmabahçe Sarayı bahçesindeki büyük havuza terkos suyu gelmek de olup diğer deniz tarafındaki havuzlara ise Taksim [suyu] ver[il]mekte olduğu halde şimdi su ve rilemeyip fidan ve çayırlar susuz kalmakta olduğu zikrolunan kebir havuza cari Terkos suyu borusundan eklemek üzere 18 numara Terkos kurşun borusu ferşiyel mezkur havuzlara su cereyan ettirilmesi lazım gelip buda 380 metre uzunluğunda mahal olup mea ferşiyeye her metresi 24 kuruştan 9120 kuruşa malolacağı.... Ohannes kalfa ve mühendis Safvet.¹⁵

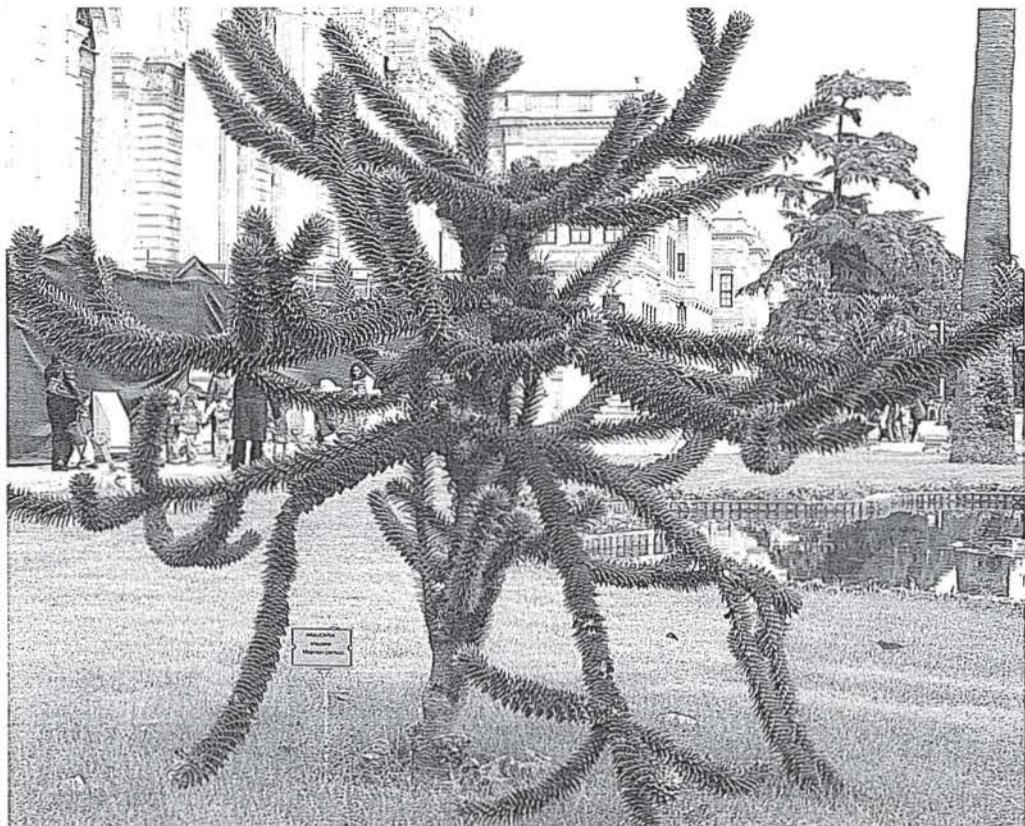
"Dolmabahçe sarayı hadikası (bahçesi) için onbaşı Abdullah ağa tarafından mutalabe olunan kurşun borunun tefrişi hususunda şiddet-i lüzum gösterilmiş olmayla gereği istenmektedir. Bu yazı hadaik-i hassa nazırı es-seyyid Ahmet Rauf tarafından yazılmış. Abdullah Onbaşıının yazısı: Dolmabahçe sarayı bahçesinde deniz tarafındaki havuzların suyu olmayıp çayır ve çiçek fidanlarının sicaktan muhafazası için mezkur havuzlara Terkos suyu alınmak üzere balada muharrer 500 arşın kurşun borunun mübaya ve tefriş ettirilmesi hususuna müsaade buyrulması babında emruferman...5 haziran sene 310 hadai-ki mezkure onbaşı Abdullah."¹⁶

Son yıllarda yapılan toprak analiz sonuçları toprakta yüksek oranda kurşun olduğunu göstermektedir. Bu duruma saraya su taşıyan boruların ve çatıların kurşun olmasının da etkili olduğu düşünülebilir.

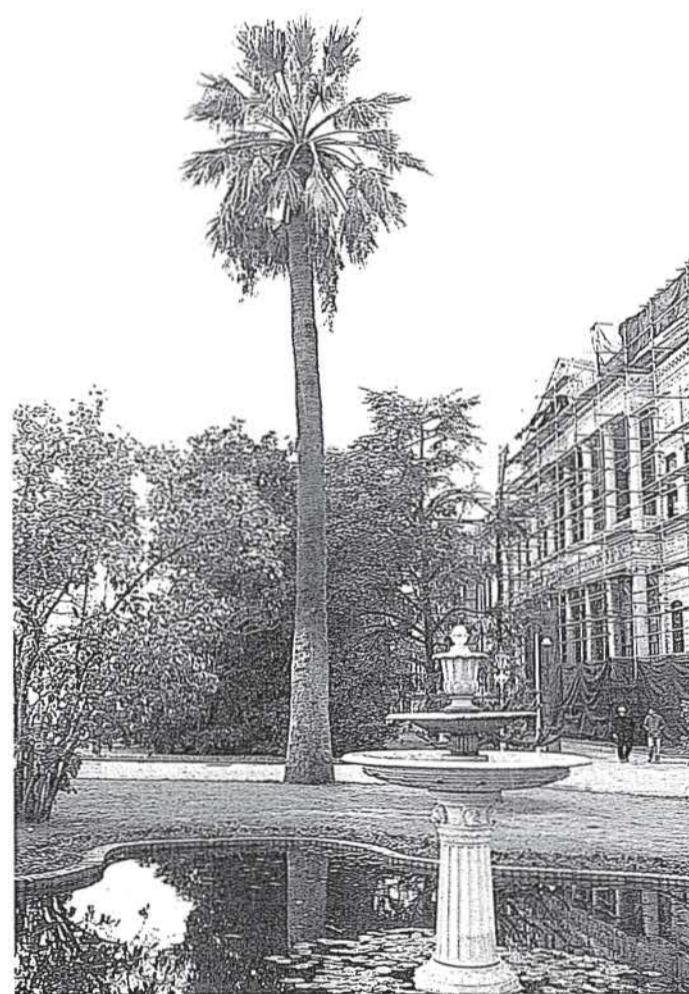
16-17 Muayede Salonu deniz tarafındaki bahçede bulunan maymun çıkmazı (*Araucaria araucana*) ve detayı.
18 Çöl palmiyesi (*Washingtonia filifera*).

16

17

18

Muayede Salonu Deniz Tarafı Bahçesi

Hasbahçe'nin bir devamı olarak deniz tarafında rıhtım boyunca uzanan bahçeler parmaklıklarla bezenmiştir. Muayede Salonu çıkışında Yalı Kapı ile iki bölüme ayrılmış formel bahçede çöl palmiyeleri (*Washingtonia filifera*), Himalaya sedirleri (*Cedrus deodora*), ağlayan çamlar (*Pinus griffithii*), atlas sedirleri (*Cedrus atlantica glauca*), Avrupa ladinleri (*Picea abies*), kış manolyaları (*Magnolia soulangeana*), manolya (*Magnolia grandiflora*), İstanbul palmiyesi (*Chamaerops excelsa*) ve nilüfer (*Nymphaea sp.*) havuzları yer alır. Maymun çıkmazı (*Araucaria araucana*) ise 1991'de kuruyarak devrilen arokaryanın yerine dikilmiştir ve bugün bahçedeki tek maymun çıkmazıdır. Washington sefiri Mavroyani tarafından getirilen dört adet maymun çıkmazından (*Araucaria araucana*) hiçbir maalesef günümüze ulaşamamıştır. Şili kökenli olan '*Araucaria araucana*' cites kapsamından dolayı ithalatı durdurulmuştur.

Veliahd Dairesi Deniz Tarafı Bahçesi

Deniz tarafından (Veliahd Dairesi) Resim Heykel Müzesi bahçesine doğru ilerlediğimizde karşımıza orta göbekte 51.898 m^2 'lik nilüfer havuzu çevresinde aksiyal bakışlı öbeklerden oluşan formel bahçe çıkmaktadır. Bu havuz 1985'de yapılan bahçe restorasyonu sırasında ortaya çıkmıştır. Resim Heykel Müzesi ile deniz arasında kalan bahçe sarayın en sakin köşesidir. Yol güzergâhinin kenarında kalan bu küçük bahçe ziyaretçiler tarafından fark edilmemektedir.

Bahçede değerli porsuklar (*Taxus baccata*), şimşirler (*Buxus sempervirens 'rosmarinifolia'*), manolyalar (*Magnolia grandiflora*) yer alır. Buradaki şimşir türü İstanbul'da rastlanılmayan egzotik değerde bitkilerdir. Porsukların kırmızı, sulu, tatlı meyveleri vardır ve sultanların bunları yediği söylenmektedir. Bir adet de söğüt (*Salix sp.*) mevcuttur.

19

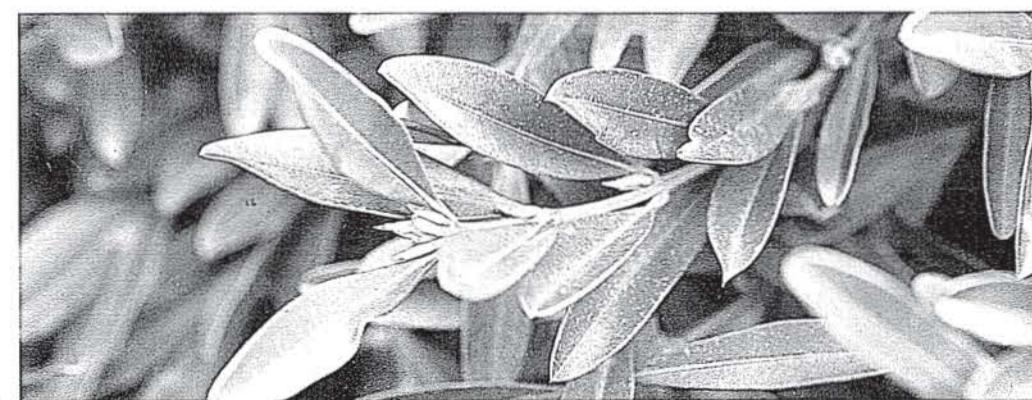
20

21

22

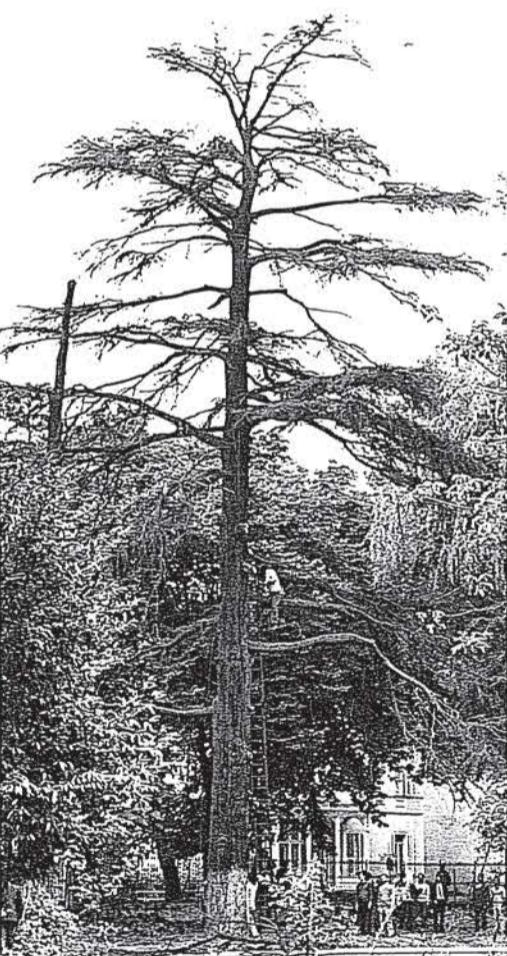
23

19-20 Porsuk ağıacı (*Taxus baccata*) ve detayı.
21-22-23 Şimşir ağıacı (*Buxus sempervirens rosmarinifolia*) ve detayı.

- 24 Kış manolyası
(*Magnolia soulangeana*) ağacı.
- 25 Lübnan sediri (*Cedrus libani*)
(kurduğu için 1985 tarihinde
kesilmiştir)
- 26 Dişi sıklas (*Cycas revoluta*) ağacı.
- 27 Serada bulunan fiskiyeli havuzun
genel görünümü.
- 28 Kadife çamı
(*Cryptomeria japonica* "Elegans").
- 29 Hareket köşkleri bahçesindeki balıklı
havuzdan detay.

24

25

Veliahd Dairesi Arka Bahçesi

Resim Heykel Müzesi ile Hareket Köşkleri arasında kalan ve günümüzde ziyarete açık olmayan bahçede Sünnet Köşkü'ü ve iki adet Limonluk içerisinde 150 yaşlarında dişi sıklas (*Cycas revoluta*) ile orkideler (*Phalaenopsis* sp. *Cymbidium* sp. *Miltonia* sp.), çarkıfelek (*Passiflora quadrangularis*) ve tarçınlar (*Hedychinum gardnerianum*) mevcuttur. Seranın altında ıstıma amaçlı bir adet külhan vardır ki, soğuk havalarda halen kullanılmaktadır. Seralarda süs havuzları ve etrafında muzlar (*Musa* sp.) görülmektedir.

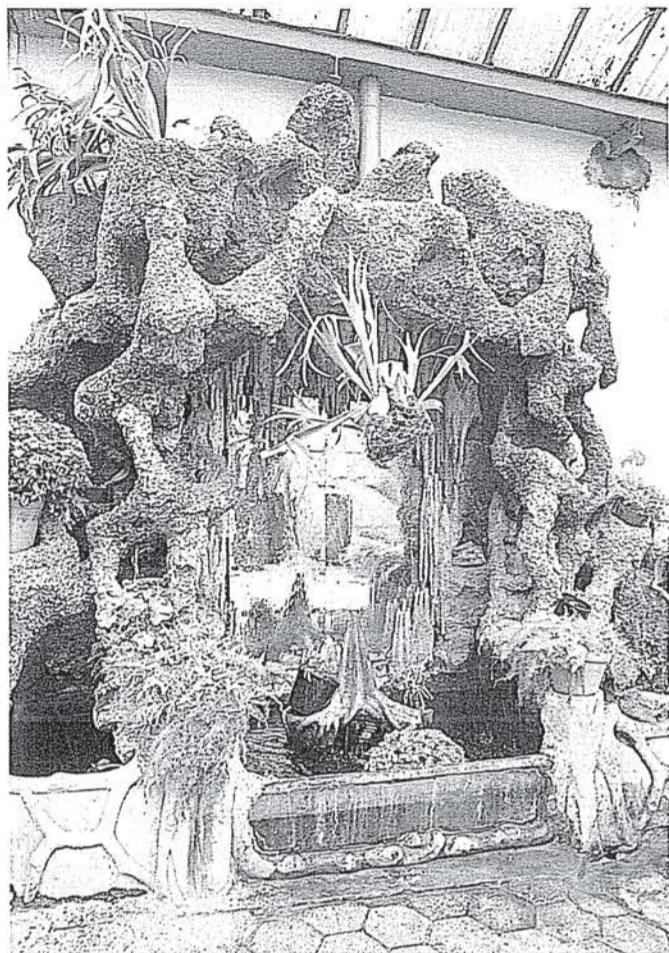
Duvar dibinde Sünnet Köşkü yanındaki seranın ortaya çıkış ise 1985 yılına tarihlenir. 1978'de Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi tarafından projelendirilen bahçe restorasyonunun araziye aplikasyonu sırasında duvar dibinde sera kalıntılarına rastlanmış ve bu kalıntılarla uygun olarak, sera yeri ayrılmış daha sonra restorasyonu Milli Saraylar teknik personeli tarafından yapılmıştır. Uzun süre kafeterya olarak kullanılan sera günümüzde bahçivanlar tarafından kullanılmaktadır.

Veliahd Dairesi arka bahçeyi, kadife çamı (*Cryptomeria japonica* 'Elegans'), porsuk (*Taxus baccata*), lale ağacı (*Liriodendron tulipifera*), manolya (*Magnolia grandiflora*), atkestanesi (*Aesculus hippocastanum*), İstanbul palmiyesi (*Chamerops excelsa*), oya ağacı (*Lagerstroemia indica*) gibi bitkiler süslemektedirler. Özellikle kış manolyası (*Magnolia soulangeana*) mart ayında pembe çiçekleriyle havuz kenarını süslemektedir.

Resim Heykel Müzesi bahçesinde kurduğu için 10 Eylül 1985 tarihli raporla kesim kararı alınan iki adet Lübnan sedirinin (*Cedrus libani*) yaşıları 105 ve 103 olarak tespit edilmiştir. Yaşlarından 1880'de Sultan II. Abdülhamid zamanında dikildiği anlaşılmaktadır.

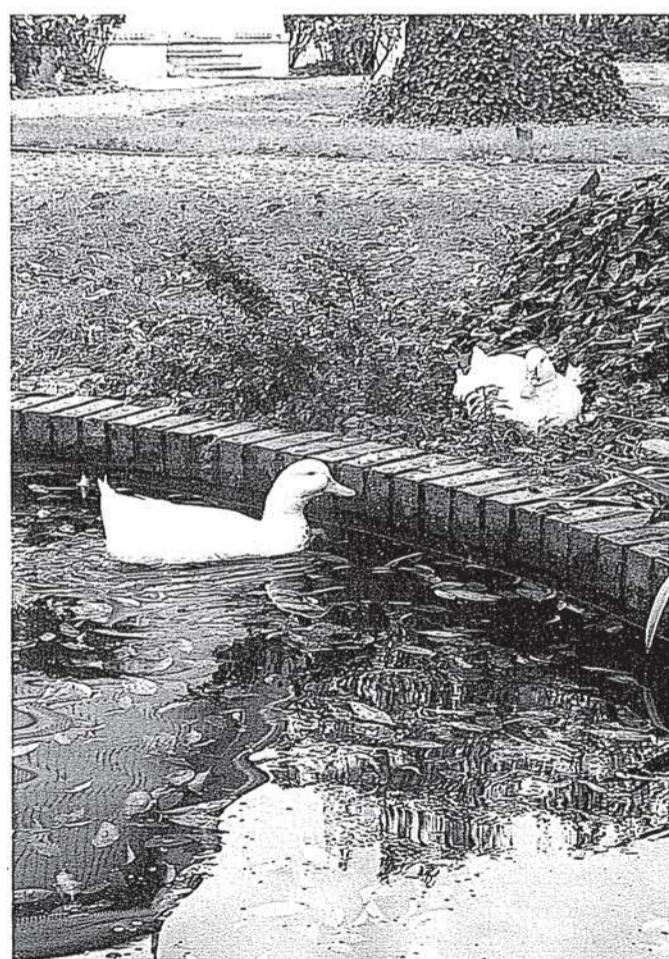
26

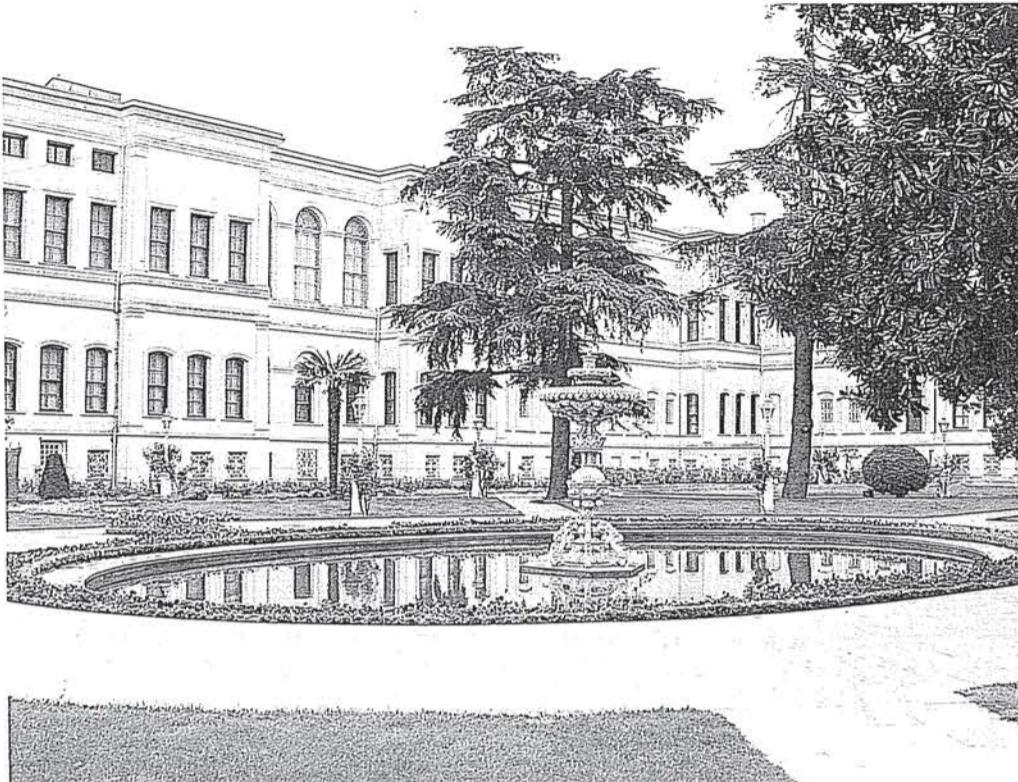
27

28

29

30 Harem bahçesindeki havuzda
Beylerbeyi Sarayı'ndan getirilen fiskiye.

31-32 Beylerbeyi Sarayı'ndan getirtilen fiskiyeye ait arşiv belgesi.

33-34 Himalaya ladin

35-36 Harem bahçesindeki gül
ağacından detaylar.

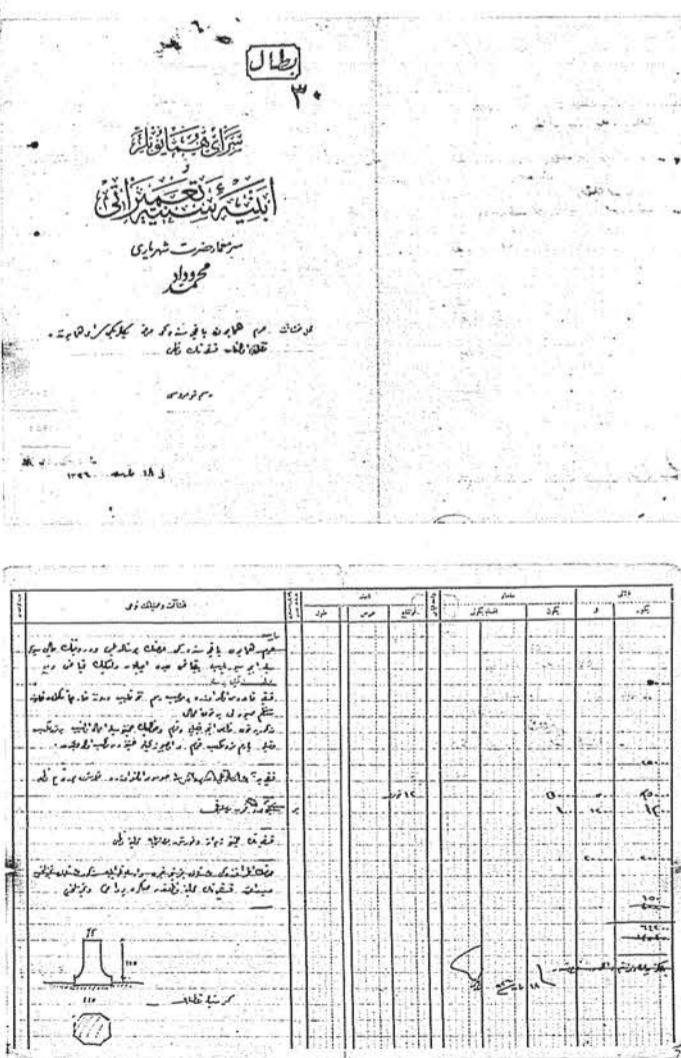
"Gachidan Octavia".

Harem Bahçesi

Harem bölümünü oluşturan (L) biçimindeki bloğun kara tarafında çevresi yüksek duvarlarla çevrili bahçe daha çok bir iç avlu havasını taşır. Ortada fiskiyeli havuz çevresindeki mermer yüreme yollarıyla en dışta podimalı daha geniş yollara bağlanmıştır. Harem bahçesinde mevcut olan bir adet Batı Himalaya ladını (*Picea smithiana*) Türkiye'de nadir bulunan asırlık egzotik bir ağaçtır. Harem bahçesindeki Trabzon hurması (*Diospyros lotus*), ceviz (*Juglans regia*), beyaz dut (*Morus alba*) ağaçları Türk bahçe özelliğini anımsatmaktadır. Osmanlı bahçelerinde sadece süsleme amacıyla değil aynı zamanda fonksiyonel olduğundan (meyveleri ve gölgesi sebebiyle) meyve ağaçlarına yer verilmiştir. Duvar kenarlarında ise gülistanlıklar vardır. Gül (*Rosa*) İslam dininde ve Osmanlılarda her zaman ilgi görmüştür. Bahçedeki havuzda yer alan fiskiye ise Beylerbeyi Sarayı'ndan buraya getirilmiştir.

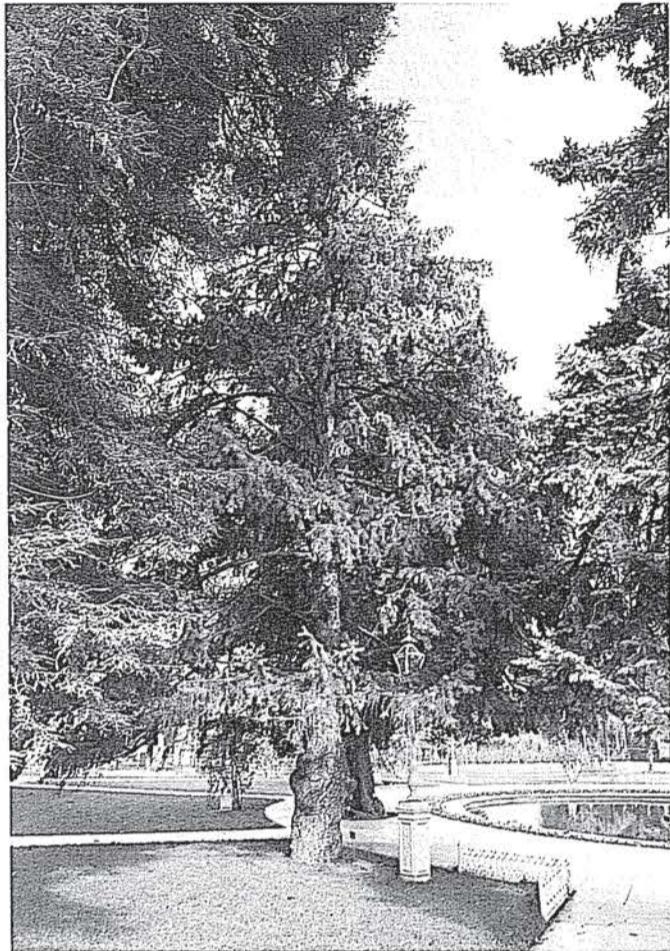
“Harem-i Hümâyûn bahçesindeki havuza Beylerbeyi Saray-ı Hümâyûnu’ndan naklolunan fiskiyenin vaz’ı. (18 Mart 1326/1910 E.I/ 993)”

“Sermimar Vedat Bey'e yazılan yazıda Harem-i Hümâyûn bahçesindeki havuzun sekiz adet fiskiye ferş ile direklerinin imali pazarlık suretiyle taşçı Yorgi Usta'ya komisyon kararıyla ihalesi tensib edilmiş olduğu bera-yı malumat beyan olunur efendim. fi 7 temmuz sene 326 Sarayı Hümâyûn Tamirat Komisyonu Reisi namına.
(MSHA E I:58)”

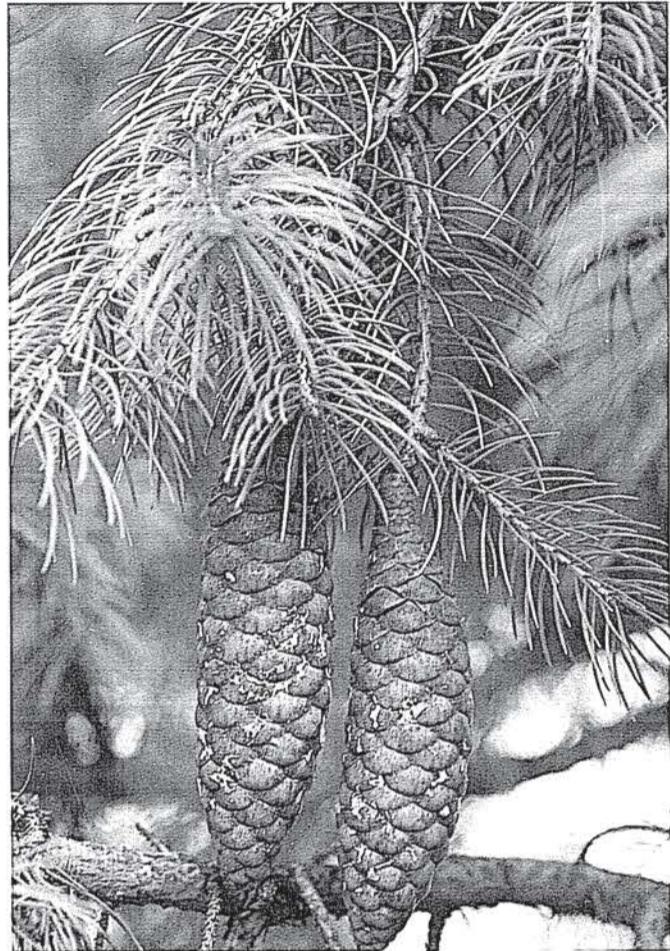

31

32

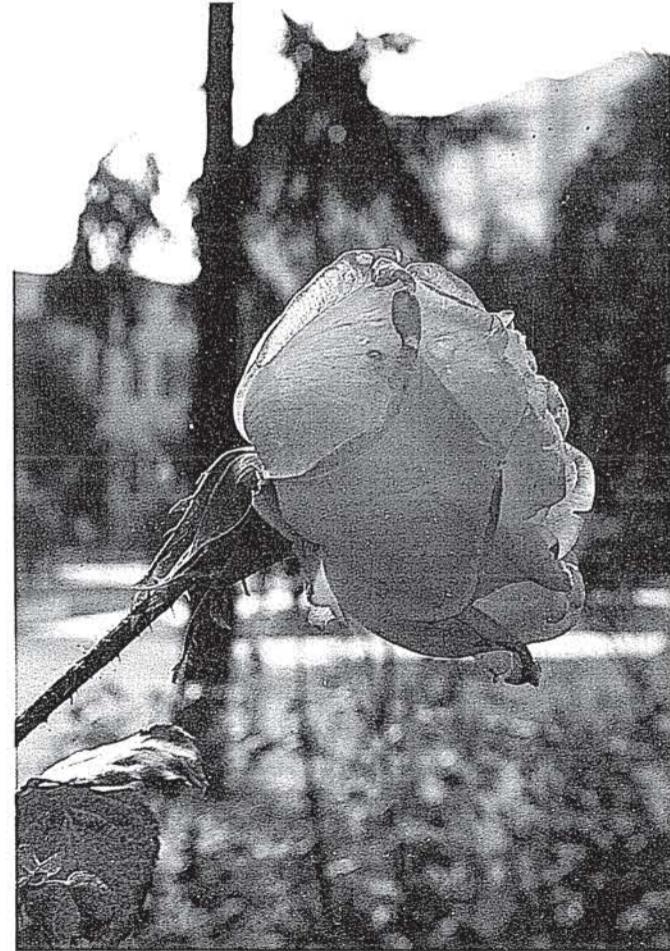
33

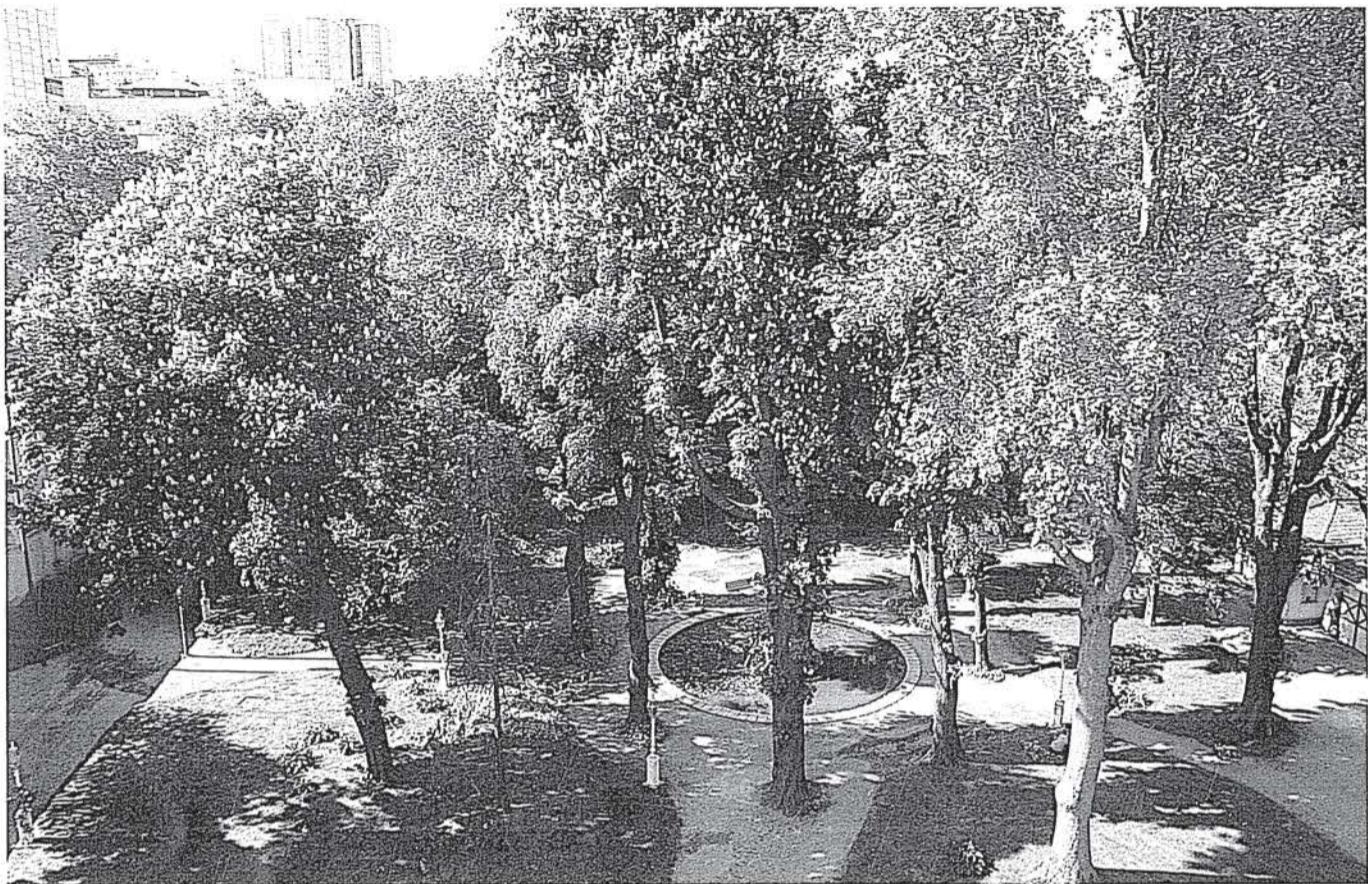
34

35

36

37

38

37 Kuşluk bahçesi.

38 Kuşluk bahçesinde gümüş sülün.

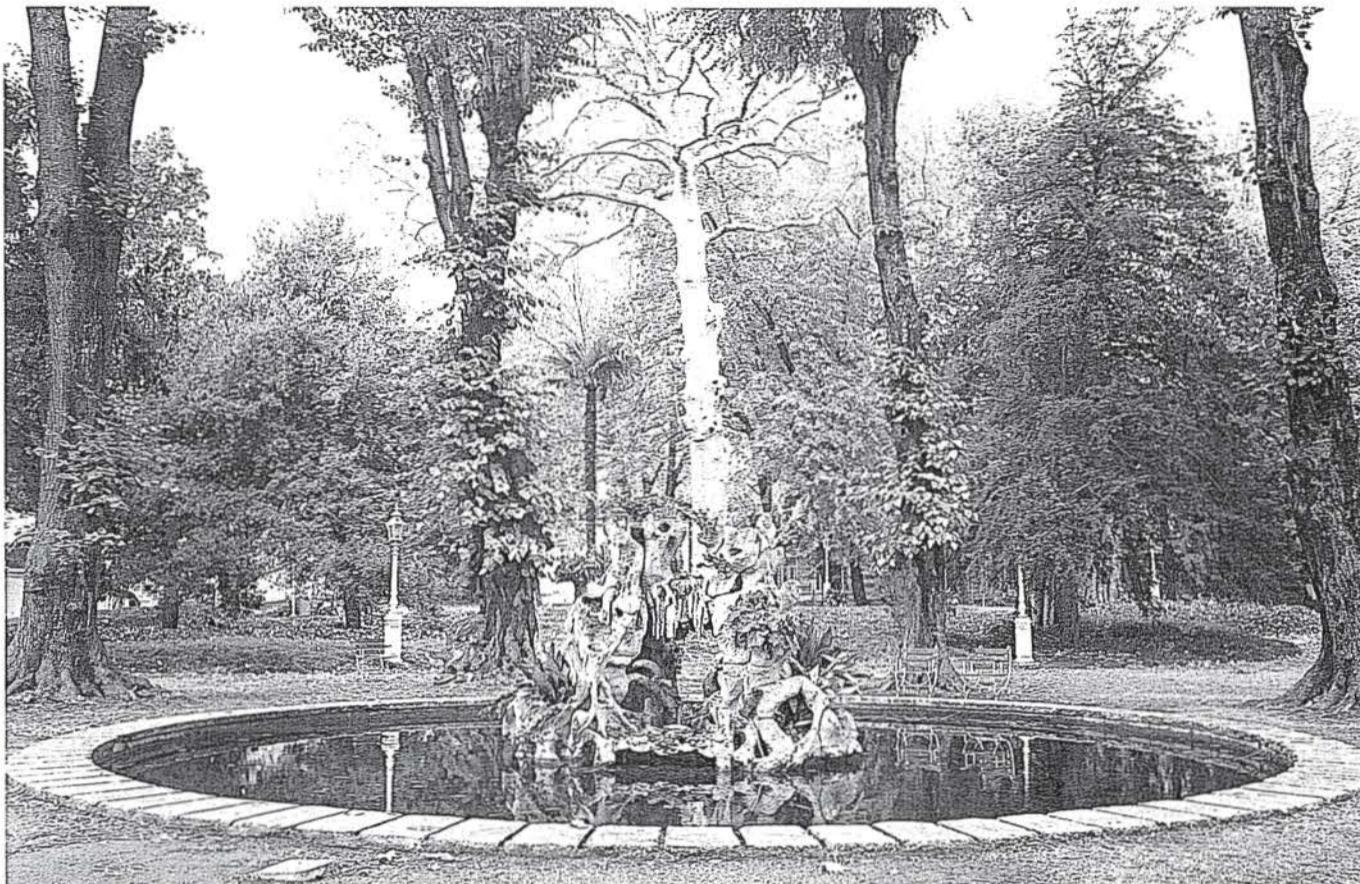
Tarihi Kuşhane ve Bahçesi

Muayede Salonu'nun kara tarafında bulunan ve bir yanındaki Hasbahçe ve diğer yanındaki Harem bahçesinden yüksek duvarlarla ayrılan tarihi Kuşhane, halen canlılığını sürdürürebilen bir mekândır. İçinde binlerce kuşun beslendiği kafesler, kuş hastanesi (daha çok bildircinler için kullanılmaktadır) ve Kuşluk Köşkü mevcuttur. Kanaryalar, bildircinler, papaganlar, kolyeli ve gümüş sülünler, ispenc, peç, fizan ve yörük tavukları buranın daimi elemanlarıdır. Osmanlı padişahları hayvanlara özellikle de kuşlara meraklıydiler: Yabancı ülkelerden gelen hediye hayvanlar saray bahçelerine ayrı bir renk katmıştır. Yıldız Şale'de ölen bir adet deve kuşunun içi doldurularak 6 Mayıs 1987'de bir tutanakla Dolmabahçe Kuşhanesi'ne teslim edilmiştir. Zaman içinde bozulmuş durumda dev kuşunun 150 yaşlarında olduğu tahmin edilmektedir.

Mimar A. Nihat Vedat Tek'in belirttiğine göre sarayın arka bahçesi üzerinde 55 m. uzunluğunda 8 m. genişliğindedir. Kuşhane binası vardır. Çeşitli cins güvercinler, diğer

kuşlara ait ayrı ayrı bölmeler, yuvalar ve ciftehanelerle teçhiz edilmiş Kuşhane'nin bahçe yüzünde kuşların havalandırıp güneşlenebilmeleri, yılanabilmesi için, içinde sıçrayıp su içebilmeleri için çok büyük yüksek tel kafeslerle ayrılmış terasları vardır. Bu binanın hemen yanında bir oda ve bir holden ibaret duvar ve tavan süslemeli zarif bir kuş kafesi vardır. Bahçesinde çok sık dikilmiş asırlık çınar, ihlamur, çam ağaçları bulunmaktadır. Oldukça serin olan bu bahçeye padişahlar, zaman zaman gelir ve çeşitli kuşların neşeli civildişmaları arasında dinlenir ve serinlenirmiş.¹⁷

Yıldız Sarayı kuşlukları ve diğer kuşluklarda mevcut kuş ve hayvanların cins ve miktarla-

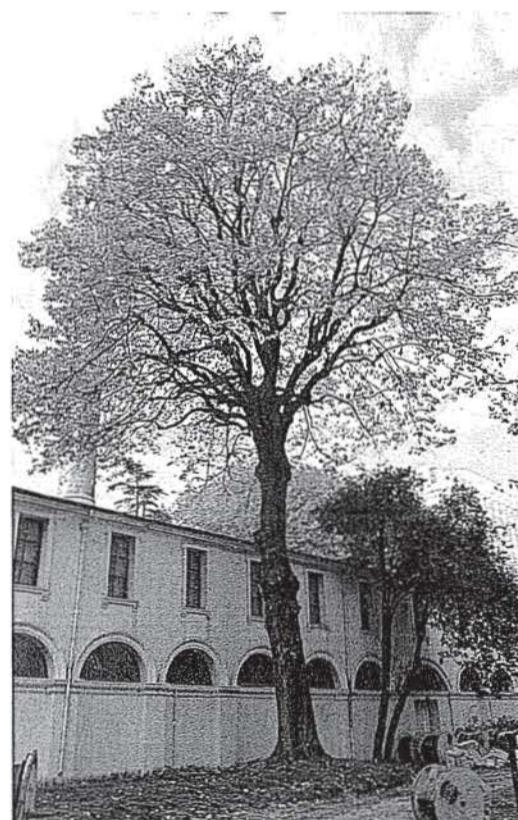
39

rı Natık Defteri’nde şöyle geçmektedir: Zülvecheyn kütüphane limonluk kuşluğu, zülvecheyn nöbet mahalli kuşluğu, zülvecheyn hadikası havuzunda zülvecheyn ada kuşluğu, zülvecheyn demir kuşluğu, zülvecheyn ve Malta Kasrı’nda Şale Kasrı kuşluğu, Malta Kasrı kuşluğu, Demir kapı sebzə bahçesiyle havuzu Cadir Kasr-ı Hümâyûn kuşluğu, Geyiklikde bulunan Beşiktaş Sarayı kuşluğu, Beylerbeyi kuşluğu, Ayazağa Kasrı kuşluğu, Kâğıthane Kasrı kuşluğu ile defterde ceylan, inek, maymun, keçi, hindi, saz tavuğu, sülün, koyun, kedi, kelb, deve kuşu, kaplan ve arslan isimleri geçmektedir. Kaplan ve aslan Beylerbeyi ve Çırağan da bulunmaktadır. Dolmabahçe Sarayı’nda 113 hayvan, Beylerbeyi Sarayı’nda 381 hayvan, Ayazağa’da 350 hayvan, Kâğıthane’de 697 hayvan, Geyiklik’de 20 geyik, 1 ceylan, 4 inek, Şale’de 466 hayvan, Yıldız Sarayı’nda 2696 adet hayvan bulunmaktadır.

Edmondo de Amicis, ‘İstanbul’ kitabında Sultan Abdülaziz’in, aslanlara ve kaplana merak sardığını; hayvanları Afrika’dan, Hindistan’dan satın alıp getirttiğini, bir ay boyunca 500 papağanın Saray-ı Hümâyûnu çırıltılığını ve dahası horoz dövüşlerinde galip gelen horozların boynuna kendi eliyle madalya taktığını, yenilenleri boğazın karşı sahiline sürgün ettiğinden söz eder.¹⁸

Kuşluk bahçesi informal olarak düzenlenmiştir. Ihlamur (*Tilia argentea*), çınar (*Platanus acerifolia*), atkestanesi (*Aesculus hippocastanum*), porsuklardan (*Taxus baccata*) oluşan ağaçlar sık dikilmiş olmaları nedeniyle gölgeleme yapmakta, güneşe ulaşabilmek için gökyüzüne doğru birbiriyle yarışmasına rekabet etmekte ve boyuna gelişerek ince uzun formlar kazanmaktadır. Bahçenin ortasında 94 m²lik Rokoko tarzı grotto havuz yer alır. Havuzun sağında ve solunda türbeler bulunmaktadır.

Mayıs 1293/1877 lef.15 s.8 de yer alan bir arşiv belgesinde Ahmed Turanî türbesinin,

40

39 Kuşluk bahçesindeki rokoko tarzı grotto havuzu.

40 Kuşluk bahçesindeki ihlamur aacı.

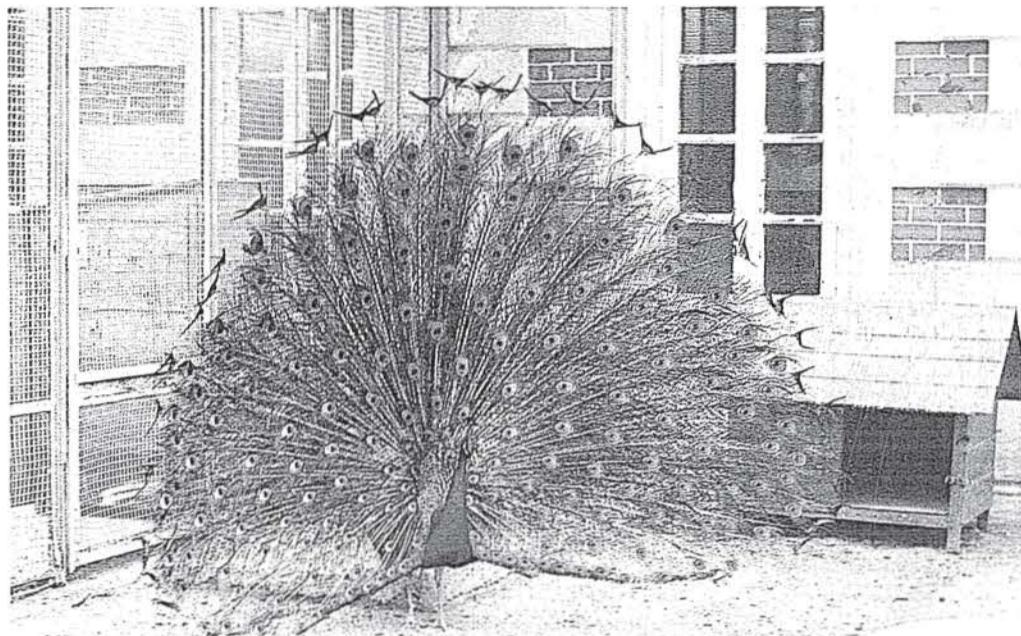
41 Kuşluk bahçesinde Tavus kuşu.

42 Ahmed Turanı türbesi.

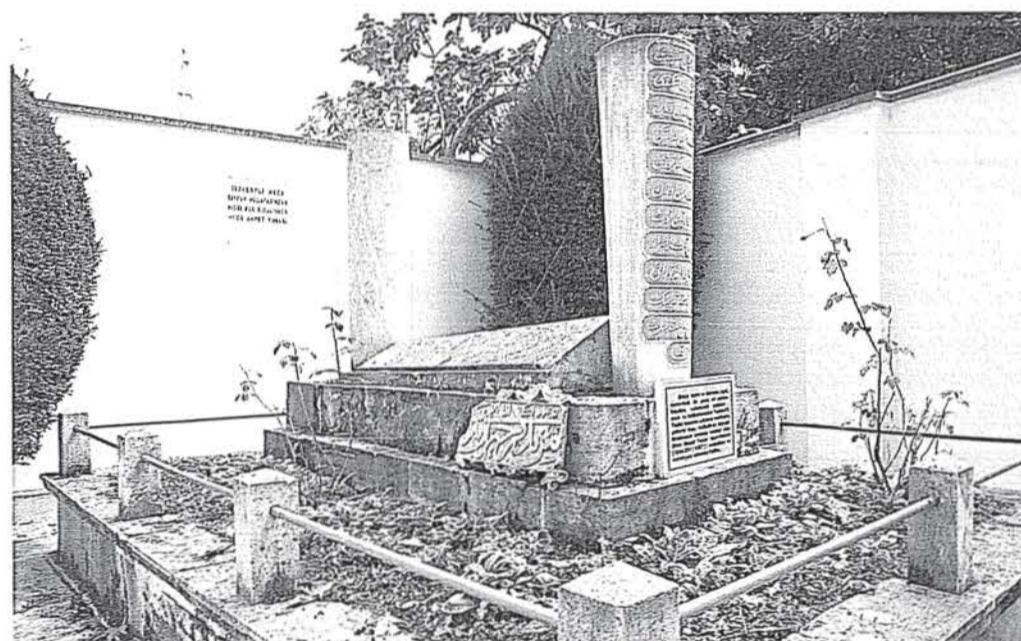
43 Kahveoğu bahçesindeki
fiskiyeli havuz.

44 Kahveoğu bahçesindeki
beyaz manolya (Magnolia yulan) ağacı.

45 Kahveoğu bahçesindeki
maymun çırpmazı (Araucaria araucana),
(Ağac kurduğundan 1996 yılında
kesilmiştir).

41

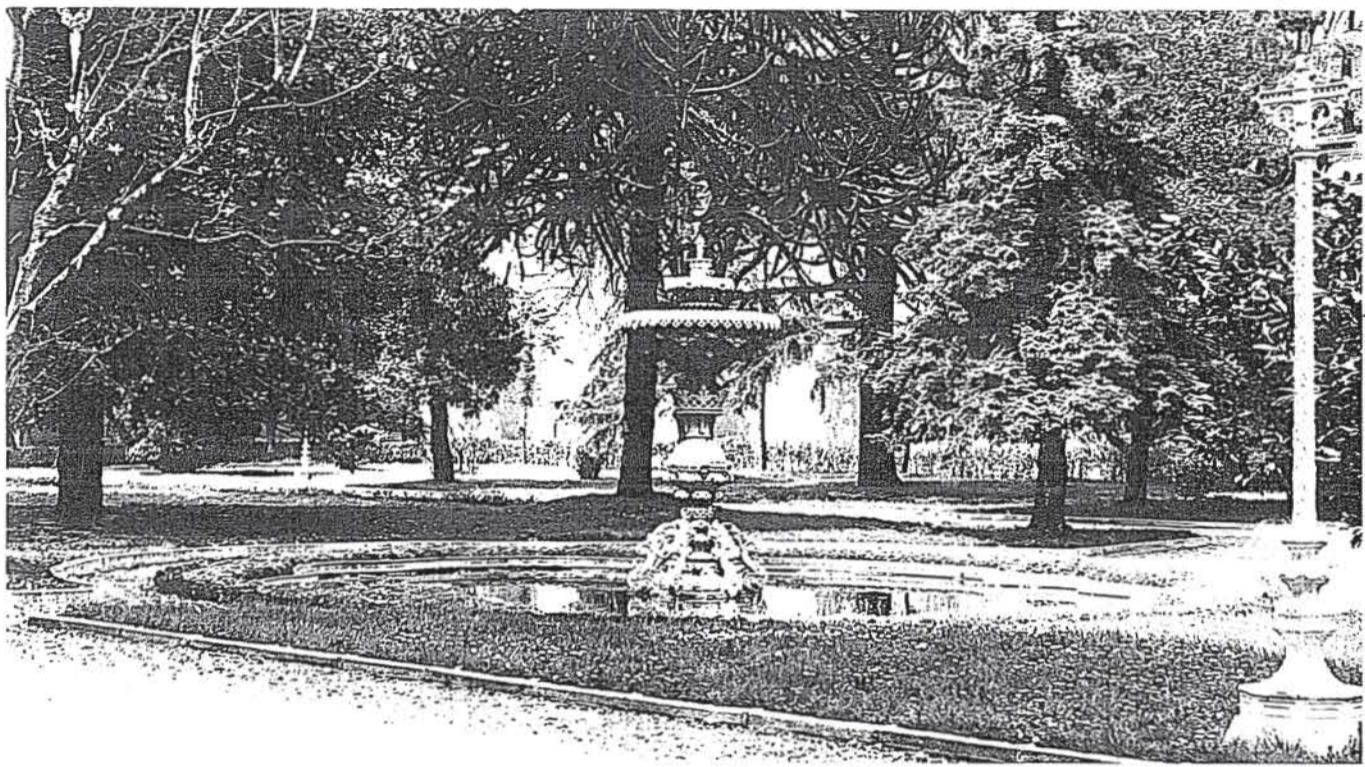

42

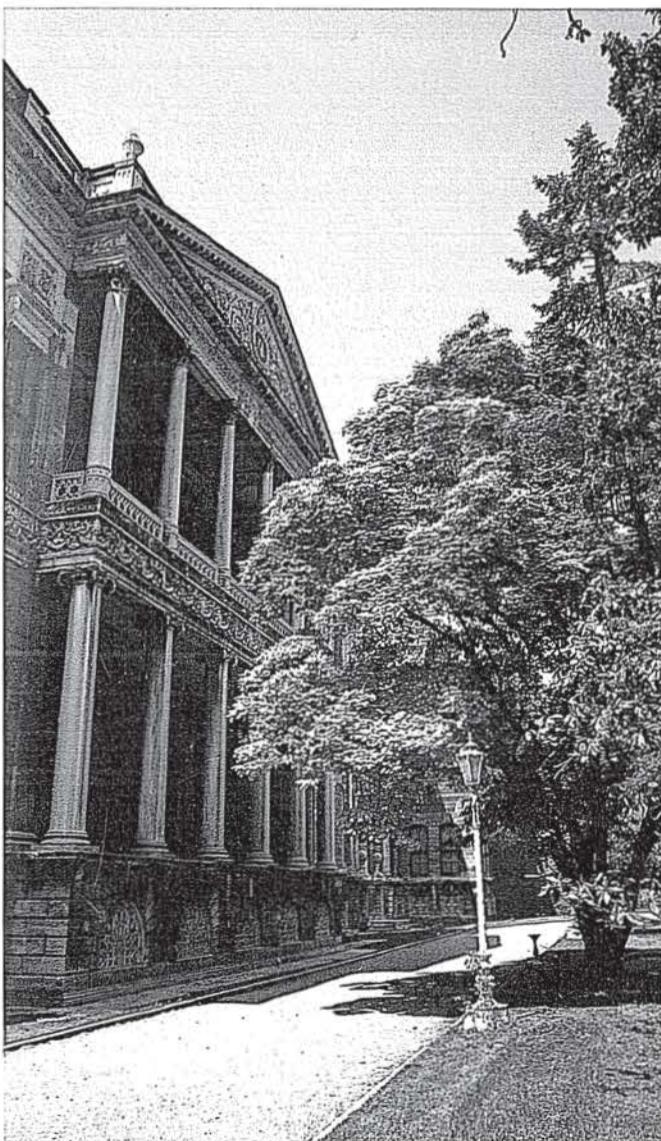
Sultan II. Abdülhamid'in kılercibaşı Osman Efendi aracılığıyla verdiği emirle inşa edildiği belirtilmiştir. Yer örtücü olarak gölgeye dayanıklı Osmanlı çimi (*Ophiopogon sp.*) kullanılmıştır. Kuşluk bahçesinde yer yer ayı pençesine (*Acanthus sp.*) de yer verilmiştir. Bu bitkinin yaprakları saray içindeki süslemelerde karşımıza çıkmaktadır.

Kahve Ocağı Bahçesi

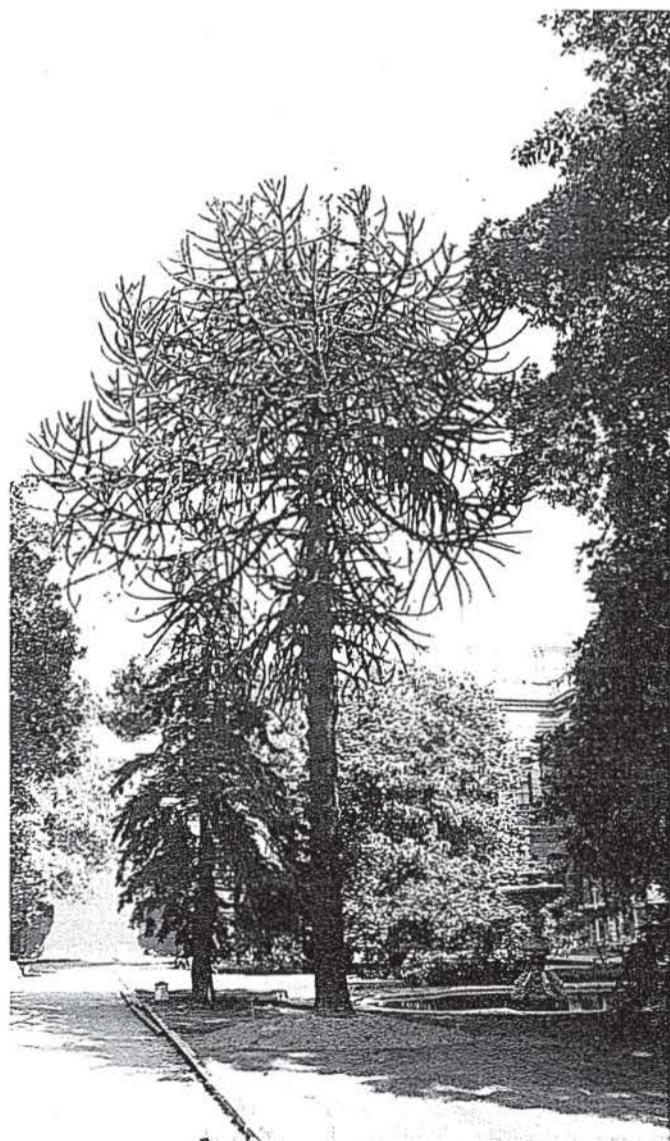
Hasbahçe ile Kuşluk arasında ve yüksek duvarlarla saray arasında kalmış ortada fiskiyeli havuzu olan bahçedir. Mabeyn-i Hümâyûn'un kara cephesi tarafındadır. Değişik orijinli çok değerli Çin mızrak ağacı (*Cunninghamia lanceolata*), yaprak döken beyaz manolya (*Magnolia*) nadir bulunan ağaçlardır. Özellikle Çin mızrak ağaçlarına bugün İstanbul'da rastlanılmamaktadır. Bahçede bulunan bir adet maymun çırpmazı (*Araucaria araucana*) kuruduğu için 4 Nisan 1996'da kesilmiş yerine yenisi dikilmiştir; ancak o da kurumuştur. Kesilen arokarının gövdesindeki halka sayısından 98 yaşında olduğu tespit edilmiştir. Anitsal ağaç nietliğindeki egzotik bitkilerin adeta bir botanik bahçesine çevirdiği Dolmabahçe Sarayı Bahçesi, 1992'de Ağa Han ödülüne layık görülmüştür.

43

44

45

DİPNOTLAR

- 1 Çelik Gülersoy, *Çağlarboyu İstanbul Görünümü III*, İstanbul Kitaplığı, 1984, s.6.
- 2 Gönül Aslanoğlu Eyyapan, *Tarih İçinde Formel Bahçenin Gelişimi ve Türk Bahçesinde Etkileri*, Ankara: ODTÜ, 1974, s. 6.
- 3 Hadaik için çeşitli zamanlarda verilen eşyalar ve birim fiyatları yanında devrin saray bahçeleri hakkında bilgi veren defterdir.
- 4 MSHHA. 1297/1881, E I:27.
- 5 MSHHA 25 Mart 1298 lef. 3- 4.
- 6 MSHHA: E I. No. 30 6 Nisan 1298/1882.
- 7 MSHHA E I. 135.
- 8 26 Eylül 1325 (lef 3).
- 9 Gönül Aslanoğlu Eyyapan, *agm*, s. 24, *Dolmabahçe Sarayı*, İstanbul: Milli Saraylar, 2005, s. 35.
- 10 Eduard de Caranza Dökümhane-i Amire ve Baruthane-i Amire'deki çalışmalarıyla ilgili yazılı basında çıkan ilk haberler 1848'e tarihlenmektedir. *Journal de Constantinople* gazetesinde 6 Haziran 1848'de çıkan bir haber, Caranza'nın Fransa hükümetine sunmak için askeri amaçlı barut imalatında yeni bir yöntem keşfetmiş olduğuna yönelikir. Tophane nezaretine bağlı olarak faaliyet gösteren Dökümhane, Tüfenkhane ve Baruthane bölmelerinde çalışmalar yapan Caranza 1848 yılı kuş ayında dönemin sadrazamı İbrahim Paşa için de dökme demirden bir sera inşa etmiştir (Bahattin Öztuncay, *Dersaadet'in Fotoğrafçılıarı*, İstanbul: Aygaz, 2003, s.157).
- 11 MSHHA E-I/906.
- 12 MSHHA E-I/906.
- 13 MSHHA: E I. No. 30. 6 Nisan 1298/1882.
- 14 BOA. DT. MTV 51 18. 1329/1911.
- 15 BOA HH EBA 39/41. 28 M 1312.
- 16 BOA HH EBA 39/44.
- 17 A.Nihad Vedat Tek, "İstanbul Dolmabahçe Sarayı", *Mason Dergisi*, S.29 (Ekim 1977), s. 56.
- 18 Edmondo de Amicis, *İstanbul 1874*, İstanbul: TTK, 1993, s. 14.